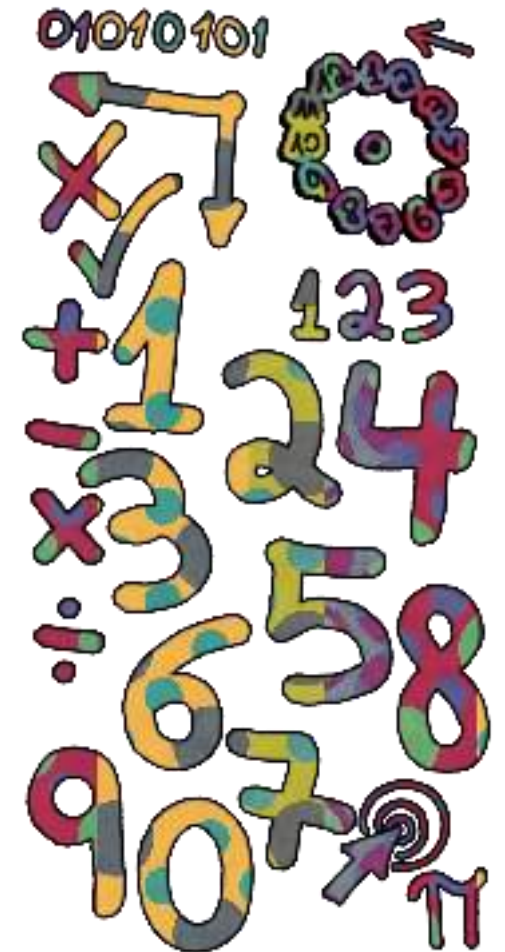

Сьогодні
19.05.2025

Урок
№ 162

Відношення і пропорції

Мета уроку:
узагальнити і систематизувати вміння та
знання про зміст дії ділення чисел; уяву
про поняття відношення двох чисел,
його змісту, властивості, а також поняття
про взаємно обернені відношення;
пропорції.

Відношення

Відношенням називають частку двох чисел.

Відношення числа **a** до числа **b** записують так: **a : b** або $\frac{a}{b}$.

Нехай маємо відношення 3 : 4. Його можна тлумачити так: перше число складається з трьох однакових частин, а друге — з чотирьох таких самих частин.

Відношення двох чисел показує, у скільки разів одне число більше від другого, або яку частину становить одне число від другого.

Основна властивість відношення

Відношення двох чисел не зміниться, якщо члени його помножити або поділити на одне і те ж саме число, відмінне від нуля.

Відношення 5 до 2 і 2 до 5, як і дроби $\frac{5}{2}$ і $\frac{2}{5}$ називають взаємно оберненими.

Відношення величин

Якщо дві величини вимірюються однією й тією самою одиницею, то відношення їхніх числових значень називають відношенням цих величин (відношення довжин, відношення мас, відношення площ тощо).

Щоб знайти відношення однойменних величин (довжин, мас і т.д.), треба виразити їх в однакових одиницях вимірювання.

Відношення величин

Щоб знайти відношення 30 см до 1 м, треба спочатку висловити обидві ці величини або в метрах, або в сантиметрах і знайти частку.

$30 \text{ см} = 0,3 \text{ м}$; $100 \text{ см} = 1 \text{ м}$, тому $0,3 : 1 = 310$ або $30:100=310$.

Відношення іноді буває зручно виражати у відсотках. Для цього досить помножити отриману частку на сто.

Якщо a і b — два числа або два значення однієї і тієї ж величини, тоді:

- ✓ відношення a до b — це частка від ділення a на b ;
- ✓ якщо $a > b$, тоді відношення $a : b$ показує, у скільки разів a більше b ;
- ✓ якщо $a < b$, тоді відношення $a : b$ показує, яку частину a становить від b ;
- ✓ відсоткове відношення a до b — це відношення $a : b$, виражене у відсотках і дорівнює $(a : b) \cdot 100$.

Рівність двох відношень називають пропорцією.

$$\frac{m}{k} = \frac{n}{t} \text{ або } m : k = n : t$$

Усі члени пропорції відмінні від нуля: $m \neq 0, k \neq 0, n \neq 0, t \neq 0$.

Відношення 3:2 і 12:8 рівні, оскільки $3 : 2 = 1,5$ і $12 : 8 = 1,5$.

Отримуємо рівність $3 : 2 = 12 : 8$ або $\frac{3}{2} = \frac{12}{8}$

Читають: «Відношення 3 до 2 дорівнює відношенню 12 до 8» або «3 так відноситься до 2, як 12 відноситься до 8».

Повідомлення теми уроку та мотивація навчально-пізнавальної діяльності учнів

Основна властивість пропорції:

добуток крайніх членів пропорції дорівнює добутку її середніх членів.

Якщо $\frac{m}{k} = \frac{n}{t}$, або $m:k=n:t$, тоді $m \cdot t = k \cdot n$

Числа m і t називають крайніми членами пропорції, а числа k і n — середніми.

У пропорції $\frac{3}{2} = \frac{12}{8}$ добуток **крайніх** членів $3 \cdot 8 = 24$ і добуток **середніх** членів $2 \cdot 12 = 24$ рівні.

Правильне і обернене твердження. Якщо m, k, n і t не рівні нулю числа і $m \cdot t = k \cdot n$, тоді $\frac{m}{k} = \frac{n}{t}$.

Повідомлення теми уроку та мотивація навчально-пізнавальної діяльності учнів

Якщо $3 \cdot 8 = 2 \cdot 12$, тоді $\frac{3}{2} = \frac{12}{8}$.

У пропорції $\frac{3}{2} = \frac{12}{8}$ поміняємо місцями середні або крайні члени, тоді отримаємо знову правильні рівності.

$$\frac{3}{12} = \frac{2}{8} \quad ; \quad \frac{8}{2} = \frac{12}{3}$$

У випадку, коли необхідно визначити один невідомий член пропорції, кажуть, що треба розв'язати пропорцію.

Будь-який крайній член пропорції дорівнює добутку середніх членів, діленому на інший крайній член пропорції.

Розглянемо пропорції, які можуть бути отримані з вірної пропорції:

$$\frac{a}{b} = \frac{c}{d}, \text{ а саме :}$$

$$1) \frac{a}{c} = \frac{b}{d}$$

$$2) \frac{d}{c} = \frac{b}{a}$$

$$3) \frac{d}{b} = \frac{c}{a}$$

$$4) \frac{a+b}{b} = \frac{c+d}{d}$$

$$5) \frac{a}{b} = \frac{a+c}{b+d}$$

$$6) \frac{a+b}{a-b} = \frac{c+d}{c-d} \quad (\text{якщо } a \neq b, c \neq d)$$

Приклад. Розв'язати пропорцію використовуючи основну властивість.

$$\frac{t}{8} \propto \frac{10}{16}$$

$$t \cdot 16 = 8 \cdot 10$$

$$t = \frac{1 \cancel{8} \cdot 10}{2 \cancel{16}} = \frac{1 \cdot \cancel{10}^5}{\cancel{2}_1} = \frac{5}{1} = 5$$

$$t = \underline{\underline{5}}$$

$$\frac{t}{8} = \frac{10}{16}$$

Приклад. Розв'язати пропорцію використовуючи основну властивість.

$$\frac{2}{3} \propto \frac{8}{x}$$

$$\frac{2}{3} = \frac{8}{x}$$

$$2 \cdot x = 3 \cdot 8$$

$$x = \frac{3 \cdot \cancel{8}^4}{\cancel{2}_1} = \frac{3 \cdot 4}{1} = 12$$

$$x = \underline{\underline{12}}$$

Будь-який середній член пропорції дорівнює добутку крайніх членів, діленому на інший середній член пропорції.

Приклад. Розв'язати пропорцію використовуючи основну властивість.

$$\frac{1,4}{y} = \frac{7}{4}$$

$$\frac{1,4}{y} = \frac{7}{4}$$

$$1,4 \cdot 4 = y \cdot 7$$

$$y = \frac{1,4 \cdot 4}{7} = \frac{0,2 \cdot 4}{1} = \frac{0,8}{1} = 0,8$$

$$y = \underline{\underline{0,8}}$$

Приклад. Розв'язати пропорцію використовуючи основну властивість.

$$\frac{1\frac{3}{4}}{0,75} = \frac{z}{3,75}$$

Представимо мішане число у вигляді десяткового дробу.

$$1\frac{3^{(25)}}{4} = 1\frac{75}{100} = 1,75$$

Перепишемо рівність, застосуємо основну властивість пропорції і скоротимо на 0,75.

$$\frac{1,75}{0,75} = \frac{z}{3,75}$$

$$1,75 \cdot 3,75 = 0,75 \cdot z$$

$$z = \frac{1,75 \cdot 3,75}{0,75} = \frac{1,75 \cdot 5}{1} = \frac{8,75}{1} = 8,75$$

$$z = \underline{\underline{8,75}}$$

Пряма пропорційна залежність

Дві величини називають прямо пропорційними, якщо при збільшенні (зменшенні) однієї з них у кілька разів, інша збільшується (зменшується) у стільки ж разів.

Задача. Сторона квадрата дорівнює 2 дм. Визнач, як зміниться периметр квадрата, якщо його сторону збільшити у 3 рази, у 4 рази, у 5 разів?

Сторона квадрата, дм	2	6	8	10
Периметр квадрата, дм	8	24	32	40

Розв'язання. Зауважимо, що при збільшенні сторони квадрата в 3 рази (була 2 дм, стала — 6 дм), периметр збільшився також у 3 рази (був 8 дм, став — 24 дм).

Аналогічно, при збільшенні сторони квадрата у 4 рази (була 2 дм, стала — 8 дм), периметр збільшився також у 4 рази (був 8 дм, став — 32 дм).

Висновок: при збільшенні сторони квадрата в кілька разів, периметр збільшується в стільки ж разів.

Кажуть, що сторона квадрата прямо пропорційна його периметра.

Якщо дві величини прямо пропорційні, тоді відношення відповідних значень цих величин рівні.

Знайдемо, в кожному випадку відношення сторони квадрата до периметру.

$$\frac{2}{8} = \frac{6}{24} = \frac{8}{32} = \frac{10}{40} = \frac{1}{4}$$

Пряму пропорційність можна задати формулою.

Формулу **$y = kx$** називають формулою прямої пропорційності,
де y і x — змінні величини, а k — постійна величина.

Задамо формулою залежність периметру квадрата від довжини сторони

$$P = 4a:$$

$$y = 4x.$$

де y — залежна змінна величина, периметр P ;

x — незалежна змінна величина, довжина сторони a ;

k — постійна величина, кількість сторін квадрата 4.

Класна робота

(Усно.)

1) Чи є рівність $\frac{12}{3} = \frac{20}{5}$ пропорцією?

Укажи крайні та середні члени пропорції.

2) Запиши цю саму пропорцію за допомогою знака ділення.

Завдання № 1

Знайди відношення:

1) числа 7 до числа 9;

2) числа 9 до числа 7;

3) числа a до числа m ;

4) числа m до числа a .

Розв'язання:

1) $7 : 9$;

2) $9 : 7$;

3) $a : m$;

4) $m : a$.

Завдання № 2

Величини x і y прямо пропорційні.

- 1) Як зміниться величина x , якщо величину y збільшити у 3 рази?
- 2) Як зміниться величина y , якщо величину x зменшити у 10 разів?

Розв'язання:

- 1) Величина x збільшиться у 3 рази.
- 2) Величина y зменшиться у 10 разів.

Завдання № 3

У скільки разів відстань на місцевості більша за відстань на карті, якщо масштаб карти:

1) $1 : 20\ 000$;   2) $1 : 500\ 000$;   3) $1 : 1\ 000\ 000$.

Розв'язання:

- 1) У $20\ 000$ разів;
- 2) У $500\ 000$ разів;
- 3) У $1\ 000\ 000$ разів.

Завдання № 4

Знайди відношення:

1) 14 до 6;   2) 0,02 до 0,14;   3) $\frac{3}{8}$ до $\frac{9}{16}$;
4) 8 кг до 10 кг;   5) 3 км до 400 м;   6) 1 дм² до 50 см².

[illegible]

Завдання № 4

$$1) 14 : 6 = \frac{14}{6} = \frac{7}{3} = 7 : 3;$$

$$2) 0,02 : 0,14 = 0,01 : 0,07;$$

$$3) \frac{3}{8} : \frac{9}{16} = \frac{3}{8} \cdot \frac{16}{9} = 2 : 3;$$

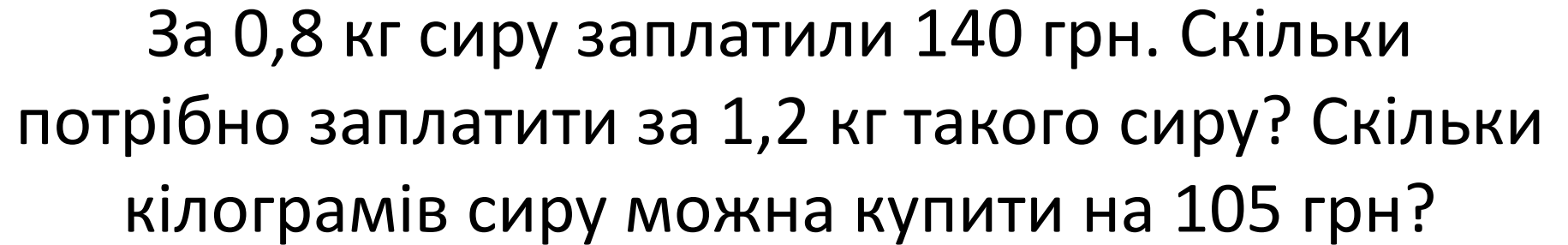
$$4) 8 \text{ кг} : 10 \text{ кг} = \frac{8}{10} = \frac{4}{5} = 4 : 5;$$

$$5) 3 \text{ км} : 400 \text{ м} = \frac{3000}{400} = \frac{30}{4} = 30 : 4;$$

$$6) 1 \text{ дм}^2 \text{ до } 50 \text{ см}^2 = \frac{100}{50} = \frac{2}{1} = 2 : 1.$$

Завдання № 5

[illegible]

Завдання № 5

Розв'язання:

0,8 кг – 140 грн

1,2 кг – x грн

$$\frac{0,8}{1,2} = \frac{140}{x};$$

$$x = \frac{1,2 \cdot 140}{0,8};$$

x = 210 грн.

Відповідь: 210 грн за 1,2 кг сиру.

0,8 кг – 140 грн

x кг – 105 грн

$$\frac{0,8}{x} = \frac{140}{105};$$

$$x = \frac{0,8 \cdot 105}{140};$$

x = 0,6 кг.

Відповідь: 0,6 кг сиру на 105 грн.

Завдання № 6

План кабінету математики виконано у масштабі 1 : 200. На цьому плані довжина кабінету дорівнює 9 см, а ширина — 3 см. Знайди розміри кабінету математики та його площу.

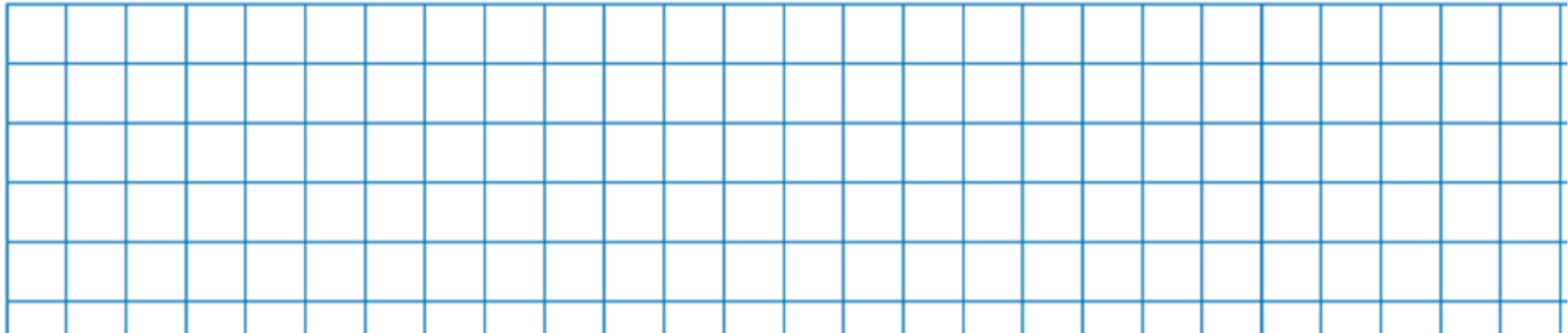
Розв'язання:

- 1) $9 \cdot 200 = 1800 \text{ см} = 18 \text{ (м)}$ — довжина;
- 2) $3 \cdot 200 = 600 \text{ см} = 6 \text{ (м)}$ — ширина;
- 3) $18 \cdot 6 = 108 \text{ (м}^2\text{)}$ — площа кабінету.

Завдання № 7

Сторони прямокутника дорівнюють 10 см і 4 см, а сторони квадрата — 6 см. Знайди відношення периметрів і площ прямокутника і квадрата.

Завдання № 7

Розв'язання:

- 1) $2 \cdot (10 + 4) = 2 \cdot 14 = 28$ (см) – периметр прямокутника;
- 2) $10 \cdot 4 = 40$ (см²) – площа прямокутника;
- 3) $4 \cdot 6 = 24$ (см) – периметр квадрата;
- 4) $6 \cdot 6 = 36$ (см²) – площа квадрата;
- 5) $\frac{28}{24} = \frac{7}{6} = 7 : 6$ – відношення периметрів;
- 6) $\frac{40}{36} = \frac{10}{9} = 10 : 9$ – відношення площ.

Відповідь: відношення периметрів – $7 : 6$, відношення площ – $10 : 9$.

Завдання № 8

Знайди відношення а до b, якщо:

- 1) $\frac{b}{a} = \frac{2}{7}$;   2) $\frac{b}{3} = \frac{a}{4}$;
3) $\frac{7}{a} = \frac{5}{b}$;   4) $10a = 3b$.

Розв'язання:

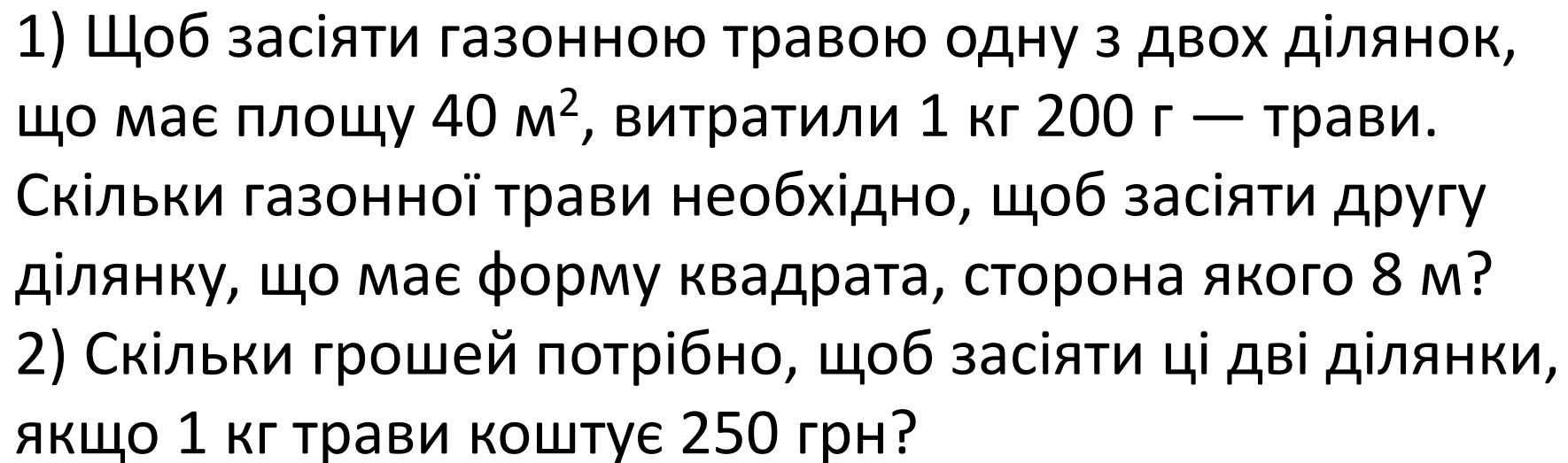
1) $\frac{b}{a} : \frac{2}{7}; \quad \frac{a}{b} : \frac{7}{2};$

3) $\frac{7}{a} : \frac{5}{b}; \quad \frac{b}{a} : \frac{5}{7}; \quad \frac{a}{b} : \frac{7}{5};$

2) $\frac{b}{3} : \frac{a}{4}; \quad \frac{b}{a} : \frac{3}{4}; \quad \frac{a}{b} : \frac{4}{3};$

4) $10a = 3b; \quad \frac{a}{b} : \frac{3}{10}.$

Завдання № 9

[illegible]

Завдання № 9

Розв'язання:

1. 1) $8 \cdot 8 = 64 \text{ (м}^2\text{)}$ – площа другої ділянки;

2) $40 \text{ м}^2 - 1200 \text{ г};$

$64 \text{ м}^2 - x \text{ г};$

$$\frac{40}{64} = \frac{1200}{x};$$

$$x = \frac{64 \cdot 1200}{40};$$

$x = 1920 \text{ г} = 1 \text{ кг } 920 \text{ г}.$

2. 1) $1200 + 1920 = 3120 \text{ г} = 3,12 \text{ (кг)}$ – потрібно трави на дві ділянки;

2) $3,12 \cdot 250 = 780 \text{ (грн)}$ – потрібно грошей.

Завдання № 10

Ділянка має форму прямокутника, розміри якого в масштабі 1 : 50 000 дорівнюють 1,5 см і 2,4 см. Знайди периметр і площу цієї ділянки на місцевості. Вирази периметр у км, а площу — у км².

Розв'язання:

- 1) $1,5 \cdot 50000 = 75\,000$ см = 750 м = 0,75 (км) — ширина;
- 2) $2,4 \cdot 50000 = 120\,000$ см = 1200 м = 1,2 (км) — довжина;
- 3) $2 \cdot (0,75 + 1,2) = 2 \cdot 1,95 = 3,9$ (км) — периметр;
- 4) $1,2 \cdot 0,75 = 0,9$ (км²) — площа.

Завдання № 11

Три лінії з виробництва морозива за 5 год роботи виготовили 270 порцій. Скільки порцій морозива виготовлять 7 таких ліній за 4 год роботи?

Розв'язання:

3 л. за 5 год – 270 п.

7 л. за 4 год – x п.

$$\frac{3 \cdot 5}{7 \cdot 4} = \frac{270}{x};$$

$$x = \frac{28 \cdot 270}{15};$$

$$x = 504 \text{ (п.)} - \text{морозива.}$$

1. Що називають відношенням двох чисел?
2. Що показує відношення двох чисел?
3. Як знайти відношення величин, які вимірюються однією і тією самою одиницею?
4. Сформулюй основну властивість відношення.

**Опрацюй підручник
1 ч. п. 15-19.**

**Виконай завдання
№ 6, 23 на с. 189-191
(підручник 1 ч.).**

